

Шолойко Наталія Василівна,

кандидатка фармацевтичних наук,
доцентка, доцентка кафедри організації
та економіки фармації,

Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця, Україна

Sholoyko Nataliya,

Candidate of Pharmaceutical Sciences,
Associate Professor, Associate
Professor of the Department of Pharmacy
Organization and Economics,

Bogomolets National Medical University, Ukraine

E-mail: nvsholoiko@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5083-7218>

КУЛЬТУРОЛОГІЧНО-ПРОФЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРА ФАРМАЦІЇ

- A** З урахуванням позицій вітчизняних і зарубіжних учених стосовно того, що культура відображує рівень розвитку суспільства, є чинником соціальних досягнень і виражена у формах організації різних аспектів життя народу й особистості, проведено культурологічно-професійний аналіз базових понять підготовки менеджера фармації; на підставі даних проведеного теоретичного пошуку з'ясовано, що професійну культуру майбутніх магістрів фармації в дослідженні зумовлено аспектами соціальної філософії, фармацевтичної деонтології та фармацевтичної аксіології як складниками фармацевтичної етики, заснованими на сукупності неформальних норм моральної поведінки працівників під час реалізації обов'язків щодо суспільства та пацієнтів.

Ключові слова: професійна підготовка; менеджер фармації; організаційно-управлінська культура; культурологічний підхід; компетентнісний підхід; майбутні фармацевти; дефініційний аналіз

Cultural and professional analysis of basic concepts of pharmacy manager training

- S** A cultural and professional analysis of the basic concepts of pharmacy manager training is carried out in this study, considering the positions of domestic and foreign scientists regarding the fact that culture reflects the level of development of society, is a factor of social achievements and is expressed in the forms of organization of various aspects of people's life and personality; based on the data of the conducted theoretical search, it was found that the professional culture of future masters of pharmacy in the study is determined by aspects of social philosophy, pharmaceutical deontology and pharmaceutical axiology as components of pharmaceutical ethics based on a set of informal norms of moral behavior of employees during the implementation of duties towards society and patients.

Because of the cultural and professional analysis, the general professional qualities of the culture of future pharmacists were highlighted: the presence and development of professional thinking; assimilation and application of moral beliefs necessary in the provision of pharmaceutical care (responsibility, justice, objectivity, decency, tolerance), signs of appropriate professional behavior (mercy, sincerity, sensitivity, attentiveness, tact), a high level of professional communication (ability to listen, politeness, sociability, sympathy, reflexivity). It has been proven that the organizational and management component of professional culture ensures a high level of master's professionalism in each field of activity, therefore the task of determining the scientific foundations, structure and content of such a culture as a necessary component of the professional culture of a modern pharmacist in general, as well as solving the problems of forming the appropriate competence of future pharmacists, becomes particularly acute specialists for effective and productive implementation of further professional activities throughout life.

Keywords: professional training; pharmacy manager; organizational and managerial culture; cultural approach; competence approach; future pharmacists; definitional analysis

Актуальність проблеми. Упродовж останніх років розвиток українського фармацевтичного сектору зумовлює вимогу постійного підвищення якості фахової підготовки працівників цієї сфери діяльності. Знання і практичне використання сучасних засад і форм управління фармацевтичними кадрами є тим важливим

чинником підвищення якості організації фармацевтичної допомоги, який впливає на систему професіоналізації управління аптечних підприємств, робить ефективнішими заходи, спрямовані на дослідження діяльності персоналу, а також на мотивацію і стимулювання кадрів. Тому актуальними є питання, що стосуються

стану та перспективних напрямів розвитку фармацевтичної освіти, поліпшення матеріально-технічної бази закладів вищої освіти (ЗВО) та кафедр, які готують фахівців для фармацевтичних підприємств, оновлення науково-практичного забезпечення їхньої діяльності, вдосконалення навчально-методичного процесу профільних університетів і факультетів.

Одним із основних завдань вищої професійної школи нині є підготовка майбутніх фармацевтів, які, окрім фармако-технологічних знань, володіють організаційно-управлінським потенціалом: знаннями і вміннями планувати й самостійно виконувати організаційно-управлінські функції, відповідальністю за результати роботи, культурою праці. Майбутні фармацевти повинні володіти професійним світоглядом, особистим досвідом менеджера, щоб бути готовими до розроблення й реалізації фахових проєктів, вчасного передбачення можливих ризиків, маркетингових досліджень у галузі тощо. Ці та інші подібні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців визначаємо як актуальне наукове і практичне завдання системи професійної підготовки.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблемі загальних питань професійної підготовки фахівця та змісту освіти присвячені роботи С. Дружилової, Г. Ларіонової, В. Нароліної, Л. Пляки, В. Приходько та ін. Проблеми реформування вищої медичної освіти розглядалися в працях Д. Волох, О. Волосовця, В. Маслова, В. Чижевського, Я. Цехмістера та ін. Історія становлення, розвитку та питання реформування вищої фармацевтичної освіти досліджувалася науковцями Н. Альохіною, І. Бойчук, Л. Кайдаловою, О. Семенюк та ін.

Значної уваги вчених із проблем загального менеджменту і маркетингу надано питанням компетентності фахівців (І. Гевко, Ю. Говоруха, Г. Кочетова, Л. Кравченко, Б. Літовченко, Ю. Петруня, Дж. Сарторі та ін.). Специфіку професійної діяльності у фармацевтичних закладах охарактеризовано в наукових працях З. Мнушко, Л. Дорохової, Н. Діхтярової, А. Немченко, О. Посилкіної, В. Толочка, І. Міщенко, Т. Артюх та ін.; питання підготовки фармацевтичних кадрів на основі організаційно-інформаційних, фармако-економічних і маркетингових досліджень розглядають Б. Громовик, О. Заліська, Т. Калинюк, А. Немченко, Б. Парновський,

О. Пімінов, М. Сятиня, В. Толочко, В. Трохимчук, Л. Яковлева та ін. Проте, вагомі соціокультурні зміни вимагають оновлення результатів аналізу досліджень у контексті визначення змісту базових понять підготовки менеджерів фармації як майбутніх висококваліфікованих фахівців і менеджерів галузі.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Водночас, оскільки досліджень із проблем формування професійної культури майбутніх фармацевтів у наявній реферативній базі нами виявлено недостатньо, то цілком логічно постає завдання здійснення структурно-семантичного й концептуального аналізу базових понять формування організаційно-управлінської компетентності менеджерів фармації та визначення їхньої сутності з урахуванням надбань культурологічного наукового підходу.

Мета статті полягає в здійсненні культурологічно-компетентнісного аналізу базових понять підготовки менеджерів фармації у вітчизняних профільних ЗВО.

Викладення основного матеріалу. Нині якість людських ресурсів у значній мірі визначається рівнем їхньої професійної культури, організаційно-управлінської – зокрема. Саме організаційно-управлінська культура, на наш погляд, забезпечує високий рівень професіоналізму фахівця в кожній сфері діяльності. Звідси особливої гостроти набуває завдання визначення структури і змісту організаційно-управлінської компетентності як базового складника професійної культури сучасного фармацевта, а також вирішення проблем формування такої компетентності майбутніх фахівців для ефективного й продуктивного здійснення подальшої професійної діяльності впродовж життя. Тому першочергово необхідно провести культурологічно-професійний аналіз низки базових понять для розуміння сутності обраного аспекту дослідження.

Поняття «культура» є широко вживаним і має значну різноманітність визначень:

– у первісному значенні поняття «культура» в перекладі з латинської означає «оброблення ґрунту», вдосконалення, зміни в природному об'єкті під впливом людини, її діяльності, на відміну від змін, викликаних природними причинами;

– у широкому сенсі охоплює сферу доцільної діяльності людей, сукупність суспільних

предметів на відміну від об'єктів природи, не перетворених людською працею [8].

Згідно з акмеологічними позиціями культуру тлумачать як історично визначений «рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей особи, що виражається у формах організації життя та діяльності людей, у їхніх взаємовідносинах, матеріальних і духовних цінностях; як стан освіченості, вихованості людей, рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльністю»; як єдність «практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, що висвітлюють історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини та втілені в результатах продуктивної діяльності»; як сукупність матеріальних і духовних цінностей, «створених людством упродовж його історії» [1].

У філософському розумінні культура – це осмислення «нескінченності та універсальності людського розвитку, спосіб діяльності людини, у якому реалізуються ключові цінності суспільства; творча діяльність, що відображає сутність людини» [22].

Як підкреслює С. Возняк, культура є найфундаментальнішим способом людського буття, основою реальності для людини: це – реплікація суспільної та родової сутності людини, сукупний досвід людства, єдність буття й небуття; вона організує життя, слугує для впровадження досвіду і регуляції відносин між людьми; окреслює певний рівень розвитку суспільства, творчих здібностей людини, відтворюваний у матеріальних і духовних цінностях» [6].

Поняття «культура» Н. Островерхова тлумачить як специфічний спосіб «соціального існування і процес творчої реалізації здібностей індивіда, який значною мірою визначається способами життя та діяльності» і є важливим чинником соціального розвитку [18].

І. Яковець розуміє культуру як форму здійснення життєдіяльності та розглядає професійну культуру засобом трансляції між поколіннями соціального досвіду, розвитку культурної компетентності та знань [27].

Учені переконані, що роль культури не можна переоцінити, оскільки завдяки їй особистість здатна проявляти розуміння і самовияв, розвивати аналітичні здібності, здатність експериментувати й робити логічні висновки. Подолання браку духовності й професіоналізму у сучасному житті можливе через збагачення будь-якої діяльності

культурою як джерелом ініціативи, самостійності й відповідальності особистості [2].

Отже, з точки зору вітчизняних і зарубіжних учених культура відображує рівень розвитку суспільства, є чинником соціальних досягнень і виражена у формах організації різних аспектів життя народу й особистості.

Професійна культура, як підкреслює В. Артемов, це особистісна властивість фахівця, що дозволяє йому ефективно взаємодіяти із внутрішньоорганізаційним (професійним) та зовнішнім (соціальним) середовищем завдяки наявності «знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей, спрямована на успішну особистісно-професійну діяльність... у її основі знаходиться система знань, що зумовлює змістову сутність інтелектуальних, світоглядних і моральних цінностей; спроможність прогнозувати та констатувати процес професійної діяльності з урахуванням її специфіки у площині взаємодії з іншими людьми й передбачена змістом норм професійної етики, моральними імперативами, професійно-етичними ідеалами та цінностями професійної діяльності» [3].

Професійна культура, на думку Ю. Колісник-Гуменюк, має потужний етичний компонент, вирізняється складністю й багатомірністю, є предметом, засобом і результатом професійної підготовки, у процесі якої «засвоюються й поширюються загальні та специфічні категорії цінностей» [13]. У широкому розумінні цей аспект тлумачать як сукупність соціально-психологічних, духовно-інтелектуальних, ціннісно-емоційних і професійно-етичних цінностей і якостей особистості, що зумовлюють етичну та культурну значущість її життєдіяльності» [23]; як особистісний феномен, що синтезує «сукупність стійких орієнтацій на базові професійні цінності, їхнє усвідомлення та належне виконання на рівні обов'язку й відповідальності» [26]. Такі цінності для майбутніх фахівців, наприклад, є складником «цілісної структури особистості, що характеризує поведінку та взаємини при виконанні широкого спектру функцій професійної діяльності»; вони впливають на «відповідний розвиток розумових здібностей, особистісно значущих і професійно важливих якостей, що забезпечать належне виконання цієї діяльності» [11], тобто, є деонтологічно необхідними. Деонтологічний аспект професійної культури

особистості майбутніх фахівців учені розглядають як стан присвоєння певних цінностей, які закладені у професійному й духовному досвіді розвитку медицини загалом і фармації зокрема [19].

Професійна культура майбутніх фармацевтів містить низку особливостей, пов'язаних зі специфікою професійної діяльності. Термін «фармацевт» має походження від єгипетського «фармаки» – «той, хто дарує одужання та безпеку» [16]. Відповідно до міжнародних офіційних документів фармацевт (pharmacist) – це кваліфікований фахівець, провідною діяльністю якого є виготовлення й реалізація різних лікарських засобів, профілактика захворювань, збереження та зміцнення здоров'я людини [17]. У працях з відповідної тематики зазначено, що професія фармацевта – це сфера науково-практичної діяльності в охороні здоров'я, яка охоплює «маркетингові дослідження фармацевтичного ринку, визначення потреби в окремих препаратах, дослідження щодо створення лікарських препаратів, усебічне вивчення їхніх властивостей, аналіз препаратів, стандартизацію, реєстрацію, виробництво, контроль якості, умови зберігання, інформацію з постачання, реалізації та застосування ліків, фармацевтичну опіку, підготовку фармацевтичних кадрів, а також керівництво фармацевтичними підприємствами та їхніми структурними підрозділами» [24].

Професійну культуру майбутніх магістрів фармації зумовлено аспектами соціальної філософії, фармацевтичної деонтології та фармацевтичної аксіології як складниками фармацевтичної етики, сукупності неформальних норм моральної поведінки працівників під час реалізації обов'язків стосовно суспільства та пацієнтів [14].

Отже, за дослідженнями українських учених М. Пономаренко та В. Огороднік, майбутній фармацевт опановує сукупністю моральних «принципів поведінки при наданні своєчасної кваліфікованої лікарської допомоги, що їх передбачає забезпечення населення необхідними медикаментами та виробами медичного призначення», а також технологіями надання інформаційно-консультативних послуг, пов'язаних із цією допомогою [21].

Нами підтримано думку про необхідність формування у фахівців сукупності належних моральних норм, зумовлених професійною

діяльністю в галузі, що є необхідним при виконанні обов'язків стосовно суспільства для забезпечення здоров'я нації, а однією з основ їхньої професійної культури виокремлено обов'язкові та належні професійно-етичні цінності фармацевтичних працівників, необхідні для регулювання професійної поведінки у процесі надання фармацевтичної опіки [25].

Вивчаючи проблему формування професійної культури фахівців, І. Камінська розглядає її як процес новоутворення когнітивних, емоційно-ціннісних і конотивних якостей у структурі особистості; виокремлює рівні індивідуальної культури, професійної культури та культуру в соціальному сенсі [12]. До морально-етичних якостей культури фармацевтичного працівника вітчизняні вчені Н. Ветютнева, С. Убогов та Г. Загорій відносять: правила корпоративної етики (засвоюють у процесі інтеграції до колективу підприємства), норми професійної поведінки й відповідальності (вивчають у ході професіоналізації та професійно-ділового розвитку), суспільна мораль та етико-громадські зобов'язання (реалізують у процесі громадянзації та розвитку правової культури), загальнолюдські й національні духовно-культурні цінності (набувають у процесі соціалізації, культуралізації та особистісно-духовного розвитку) [5]; водночас Л. Кайдалова актуалізує професійно важливі та особистісні якості фармацевта: людяність, доброта, емоційна врівноваженість, здатність до емпатії, відповідальність, упевненість у собі [10]; О. Пикуза підкреслює значення таких ознак культури, як володіння широким колом знань і вмінь в обраній галузі, вміння знаходити гідний вихід у найскладніших ситуаціях взаємин із пацієнтами, їхніми родичами або медичним персоналом, вміння визнавати свої помилки, не редукуючи при цьому своїх результатів [20].

Культурологічно-професійне узагальнення позицій учених свідчить, що до загальнопрофесійних якостей культури майбутніх фармацевтів належать: наявність і розвиток фахового мислення; засвоєння і застосування моральних переконань, необхідних при наданні фармацевтичної допомоги (відповідальність, справедливість, об'єктивність, порядність, терпимість), ознаки належної фахової поведінки (милосердя, ширість, чуйність, уважність, тактовність), високий рівень

професійної комунікації (вміння слухати, ввічливість, комунікабельність, співчутливість, рефлексивність). Важливим також є ціннісне, неупереджене ставлення до клієнтів аптеки й пацієнтів з урахуванням свідомого вживання принципів надання фармацевтичної допомоги, що забезпечує повноту медичного обслуговування і свідчить про високу компетентність фармацевта. Існує позиція вчених, яка передбачає, що ключовими якостями культури, які формуються у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін майбутніми фармацевтами, є провідні гуманістичні якості: милосердя, відповідальність, неупередженість, правдивість, дотримання лікарняної таємниці.

Гуманістичні якості фахової культури, як вважає дослідниця О. Гомонюк, виявляються в міжособистісних взаєминах, що «спрямовують і регулюють стосунки між суб'єктами, поєднують їх, надають їм діалогічної цілісності, реалізуються в спілкуванні заради іншого, спрямовані на розуміння його як особистості» [7]. Формування гуманістичного світогляду передбачає прищеплення почуття гідності, самоповаги та поваги до інших людей, прагнення бути гідними звання Людина [15]. Гуманістичний світогляд майбутніх фармацевтів є основою дбайливого ставлення працівника аптеки до людей під час надання фармацевтичної допомоги та роботи за фахом. У фармацевтичній діяльності гуманістичний світогляд дає змогу краще зрозуміти клієнта і пацієнта, підібрати оптимальні лікарські засоби для лікування певної хвороби, поліпшити загальний стан, зміцнити здоров'я, визначити дозування відповідно віку, ваги, особливих фізіологічних станів, статі, наявності супутніх захворювань тощо. Це породжує довіру, коли на основі наданої інформації фармацевтові вдається забезпечити доцільне медикаментозне лікування, пропонувати необхідні вироби медичного призначення, провести адекватні фітотерапевтичні процедури тощо.

У зазначеному контексті гостро необхідною для майбутнього фармацевта є *емпатійність* – залучення в емоційний стан клієнтів, здатність відчувати почуття іншого, співпереживання. Емпатія – це та психологічна властивість особистості, що забезпечує процеси співпереживання, включення в емоційний стан іншої людини, спроможність зрозуміти її

переживання; відсутність пасивно-споглядального розуміння ставлень, почуттів, психічних станів іншої особи без активного втручання з метою надати дієву допомогу; здатність до співчуття, емоційного сприйняття переживань інших із формуванням адекватного емоційного резонансу [1]. Розуміння емоційного стану клієнта (пацієнта) збільшує його довіру, дає змогу пояснити лікування шляхом установалення психосоматичної рівноваги між фармацевтом і підопічним, лікарем і пацієнтом.

У культурологічному сенсі професійну підготовку розглядають як освітній процес, у якому здобувач вищої освіти й викладач реалізують себе як суб'єкти культури, а зміст освіти будують відповідно до змісту фахової культури та реалізують із застосуванням особистісно зорієнтованих технологій, соціокультурних критеріїв, оцінки стану готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності [9]; інша наукова позиція полягає в тому, що професійну підготовку тлумачать як результат або процес його отримання у вигляді сукупності спеціальних знань, навичок і вмінь, якостей, професійного досвіду та норм поведінки, які забезпечують можливість успішної діяльності в обраній професії. Учені трактують професійну підготовку магістрів фармації як складну систему, спрямовану на здобуття та розвиток достатнього для продуктивної професійної діяльності рівня компетентності та організаційно-управлінської культури у процесі навчання у закладі вищої освіти і практичній діяльності [4].

Висновки. Отже, результати культурологічно-професійного аналізу базових понять дослідження свідчать, що до загальнопрофесійних якостей культури майбутніх фармацевтів належать: наявність і розвиток фахового мислення; засвоєння й застосування моральних переконань, необхідних при наданні фармацевтичної допомоги (відповідальність, справедливість, об'єктивність, порядність, терпимість), ознаки належної фахової поведінки (милосердя, щирість, чуйність, уважність, тактовність), високий рівень професійної комунікації (вміння слухати, ввічливість, комунікабельність, співчутливість, рефлексивність). Організаційно-управлінський компонент організаційно-управлінської культури забезпечує високий рівень професіоналізму магістра в кожній сфері діяльності; тому

особливої гостроти набуває завдання визначення наукових основ, структури і змісту такої культури як необхідного складника професійної культури сучасного фармацевта загалом, а також вирішення проблем формування відповідної компетентності майбутніх фахівців для ефективного й продуктивного здійснення подальшої професійної діяльності впродовж життя.

Перспективи подальших досліджень окресленої проблеми полягають в адаптуванні базових понять процесу професійної підготовки майбутніх менеджерів фармації у вітчизняних закладах вищої професійної освіти на засадах аксіологічного та компетентнісного наукових підходів.

Список використаних джерел

1. Акмеологічний словник / упоряд. І. О. Ніколаєску. Черкаси : ОІОПП, 2012. 28 с.
2. Андрейко І. В. Особливості впливу освіти та культури на формування особистості в контексті сучасних реалій глобалізації. *Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія, психологія, педагогіка*. 2009. № 3 (27), ч. 1. С. 15–18.
3. Артемов В. Ю., Литвиненко Н. І. Визначення сутності і змісту деонтологічної складової компетентнісного навчання. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. Вип. 45. С. 109–114.
4. Бойчук І. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2010. 22 с.
5. Ветютнева Н. О., Убогов С. Г., Загорій Г. В. Дослідження етичних аспектів діяльності провізорів – уповноважених осіб аптечних закладів. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика*. 2014. № 23(1). С. 522–533.
6. Возняк С. С., Костюк Т. В. Культура як соціальне явище: аксіологічний вимір. *Соціологічні студії*. 2012. № 1. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_5
7. Гомонюк О. Гуманістичне освітнє середовище – провідна умова формування професійно-педагогічної культури майбутнього соціального педагога. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25, ч. 1. С. 160–168.
8. Євтушенко Ю. О. Формування деонтологічної культури майбутніх лікарів у навчально-виховному процесі медичного ВНЗ : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Старобільськ, 2017. 242 с.
9. Жабаків В. Е. Исследование представлений студентов педагогического вуза о профессиональной деятельности в сфере физической культуры. *Теория и методика физической культуры*. 2007. № 10. С. 23–25.
10. Кайдалова Л. Г. Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців

фармацевтичного профілю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2011. 42 с.

11. Камінська І. П. Дослідження складових компонентів деонтологічної культури майбутніх медиків в умовах англomовного навчання. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 9. С. 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_9_6
12. Камінська І. П. Психологічні особливості формування деонтологічної культури майбутніх медиків засобами іноземної мови : автореф. дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.07 / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2015. 22 с.
13. Колісник-Гуменюк Ю., Гуменюк В. Взаємозалежність професійної культури й професійної етики в процесі формування професійно-етичної культури медичного фахівця. *Освітній простір України*. 2015. Вип. 5. С. 62–70.
14. Ковтіцька А. А. Етика аптечної діяльності. *Аптечний саміт України 2014*. Київ, 2014. URL: <http://www.apteka.ua/wp/wp-content/uploads/2014/12/kotvicka.pdf>
15. Кузьмінський А. Гуманісти потрібні людству. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 123 (2). С. 186–190.
16. Литвиненко Т. М., Соловійова В. П., Пучкан Л. А. Належна аптечна практика: все починається з якісної підготовки фармацевтичного фахівця. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 2013. № 2. С. 67–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apfimtntp_2013_2_21
17. НейроНет : оксфордський мед. словник. 2014. URL: <http://www.neuro.net.ru>
18. Островерхова Н. Методологія формування технологічної культури керівника ЗНЗ. *Рідна школа*. 2012. № 6. С. 27–33.
19. Переймибіда Л. В. Організаційні засади діяльності педагогічного колективу з розвитку деонтологічної культури учнів медичного ліцею : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 21 с.
20. Пикуза О. И., Закирова А. М., Шопина Н. К. Актуальные вопросы медицинской деонтологии в подготовке врача-педиатра. *Казанский медицинский журнал*. 2014. Т. 95, № 3. С. 469–471.
21. Пономаренко М. С., Огороднік В. В., Сабо Я. Морально-етичні аспекти надання аптечними працівниками фармацевтичних послуг. *Фармацевтичний журнал*. 2004. № 1. С. 28–32.
22. Саракун Л. П. Експлікація поняття «культура» в сучасному філософському дискурсі. *Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія*. 2011. Вип. 539/540. С. 119–123. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1705/3/1explication.pdf> (дата звернення: 02.02.2016).
23. Хлестова С. С. Вивчення стану проблеми формування деонтологічної культури студентів вищих навчальних закладів. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота* : зб. наук. пр. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 8. С. 38–43. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/3996> (дата звернення: 12.08.2022).
24. Черних В. П. Фармацевтична енциклопедія. Київ : МОРІОН, 2016. 1744 с.
25. Шафранська Т. Ю. Формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів в процесі вивчення

професійно-орієнтованих дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2018. 359 с.

26. Шеплякова І. О. Деонтологічна культура соціального педагога: до визначення поняття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 33. С. 427–432. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_33_72.pdf (дата звернення: 12.11.2022).

27. Яковець І. О. Морфологічна модель культури. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2014. № 2. С. 132–136. URL: <http://www.visnik.org/pdf/v2015-02-24-yakovets.pdf> (дата звернення: 11.11.2022).

References

1. Nikolaiesku, I. O. (Comp.). (2012). *Akmeolohichni slovnyk [Acmeological dictionary]*. Cherkasy: OIPOP [in Ukrainian].

2. Andreiko, I. V. (2009). Osoblyvosti vplyvu osvity ta kultury na formuvannia osobystosti v konteksti suchasnykh realii hlobalizatsii [Peculiarities of the impact of education and culture on personality formation in the context of modern realities of globalization]. *Visnyk natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Filosofii, psykholohiia, pedahohika [Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Philosophy, psychology, pedagogy]*, 3(27), 1, 15-18 [in Ukrainian].

3. Artemov, V. Yu., & Lytvynenko, N. I. (2014). Vyznachennia sutnosti i zmistu deontolohichnoi skladovoi kompetentnisnoho navchannia [Determination of the essence and content of the deontological component of competence training]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Collection of scientific works of the Military Institute of Taras Shevchenko Kyiv National University]*, 45, 109-114 [in Ukrainian].

4. Boichuk, I. D. (2010). *Pedahohichni umovy profesiinoi pidhotovky maibutnykh farmatsevtiv u koledzhi [Pedagogical conditions of professional training of future pharmacists in college]*. (Extended abstract of PhD diss.). Zhytomyr [in Ukrainian].

5. Vetiutneva, N. O., Ubobov, S. H., & Zahorii, H. V. (2014). Doslidzhennia etychnykh aspektiv diialnosti provizoriv – upovnovazhenykh osib aptechnykh zakladiv [Research of ethical aspects of activities of pharmacists - authorized persons of pharmacy institutions]. *Zbirnyk naukovykh prats spivrobotnykiv NMAPO im. P. L. Shupyka [A collection of scientific works of employees of the NMAPO named after P. L. Shupyk]*, 23 (1), 522-533 [in Ukrainian].

6. Vozniak, S. S., & Kostiuk, T. V. (2012). Kultura yak sotsialne yavyshe: aksiolohichni vymir [Culture as a social phenomenon: an axiological dimension]. *Sotsiolohichni studii [Sociological studies]*, 1, 16-22. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_5 [in Ukrainian].

7. Homoniuk, O. (2009). Humanistychne osvitnie seredovyshche – providna umova formuvannia profesiino-pedahohichnoi kultury maibutnoho sotsialnoho pedahoha [A humanistic educational environment is a leading condition for the formation of the professional and pedagogical culture of the future social pedagogue]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna [Bulletin of Lviv University. Pedagogical series]*, 25, 1, 160-168 [in Ukrainian].

8. Ievtushenko, Yu. O. (2017). *Formuvannia deontolohichnoi kultury maibutnykh likariv u navchalno-vykhovnomu protsesi medychnoho VNZ [Formation of deontological culture of future doctors in the educational process of a medical university]*. (PhD diss.). Starobilsk [in Ukrainian].

9. Zhabakov, V. E. (2007). Yssledovanye predstavlenyi studentov pedahohycheskoho vuza o professyonalnoi deiatelnosti v sfere fyzycheskoi kultury [Study of students' perceptions of a pedagogical university about professional activities in the field of physical culture]. *Teoryia y metodyka fyzycheskoi kultury [Theory and methods of physical culture]*, 10, 23-25 [in Russian].

10. Kaidalova, L. H. (2011). *Teoretychni ta metodychni zasady neperervnoi profesiinoi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv farmatsevychnoho profilu [Theoretical and methodical principles of continuous professional training of future pharmaceutical specialists]*. (Extended abstract of D diss.). Zaporizhzhia [in Ukrainian].

11. Kaminska, I. P. (2015). Doslidzhennia skladovykh komponentiv deontolohichnoi kultury maibutnykh medykviv v umovakh anhlovnoho navchannia [Study of the constituent components of the deontological culture of future doctors in the conditions of English-language education]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti [Education and development of a gifted personality]*, 9, 21-25. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_9_6 [in Ukrainian].

12. Kaminska, I. P. (2015). *Psykholohichni osoblyvosti formuvannia deontolohichnoi kultury maibutnykh medykviv zasobamy inozemnoi movy [Psychological features of the formation of the deontological culture of future doctors by means of a foreign language]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].

13. Kolisnyk-Humenuk, Yu., & Humenuk, V. (2015). Vzaiemozalezhnist profesiinoi kultury y profesiinoi etyky v protsesi formuvannia profesiino-etychnoi kultury medychnoho fakhivtsia [Interdependence of professional culture and professional ethics in the process of forming the professional and ethical culture of a medical specialist]. *Osvitnii prostir Ukrainy [Educational space of Ukraine]*, 5, 62-70 [in Ukrainian].

14. Kotvitska, A. A. (2014). Etyka aptechnoi diialnosti [Ethics of pharmacy activity]. In *Aptechnyi samit Ukrainy 2014 [Pharmacy Summit of Ukraine 2014]*. Kyiv. Retrieved from <http://www.apteka.ua/wp/wp-content/uploads/2014/12/kotvicka.pdf> [in Ukrainian].

15. Kuzminskyi, A. (2013). Humanisty potribni liudstvu [Humanity needs humanists]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Vynnychenka. Pedahohichni nauky [Scientific notes of the Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vinnichenko. Pedagogical sciences]*, 123 (2), 186-190 [in Ukrainian].

16. Lytvynenko, T. M., Soloviova, V. P., & Puchkan, L. A. (2013). Nalezhna aptechna praktyka: vse pochynaetsia z yakisnoi pidhotovky farmatsevychnoho fakhivtsia [Proper pharmacy practice: everything starts with quality training of a pharmaceutical specialist]. *Aktualni pytannia farmatsevychnoi i medychnoi nauky ta praktyky [Current issues of pharmaceutical and medical science and practice]*, 2, 67-69. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apfimtntp_2013_2_21 [in Ukrainian].

17. *NeuroNet [NeuroNet]*: oksfordskyi med. slovnyk. (2014). Retrieved from <http://www.neuro.net.ru> [in Ukrainian].
18. Ostroverkhova, N. (2012). Metodolohiia formuvannia tekhnolohichnoi kultury kerivnyka ZNZ [Methodology of formation of technological culture of the head of the ZNZ]. *Ridna shkola [Native school]*, 6, 27-33 [in Ukrainian].
19. Pereimybida, L. V. (2008). *Orhanizatsiini zasady diialnosti ped. kolektyvu z rozvytku deontolohichnoi kultury uchniv medychnoho litseiu [Organizational principles of ped. team for the development of deontological culture of medical lyceum students]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
20. Pykuza, O. Y., Zakyrova, A. M., & Shopyna, N. K. (2014). Aktualnye voprosy medytsynskoi deontolohyy v podhotovke vracha-pedyatra [Topical issues of medical deontology in the preparation of a pediatrician]. *Kazanskyi medytsynskyi zhurnal [Kazan Medical Journal]*, 95, 3, 469-471 [in Russian].
21. Ponomarenko, M. S., Ohorodnik, V. V., & Sabo, Ya. (2004). Moralno-etychni aspekty nadannia aptechnymy pratsivnykamy farmatsevychnykh posluh [Moral and ethical aspects of providing pharmaceutical services by pharmacy workers]. *Farmatsevychnyi zhurnal [Pharmaceutical journal]*, 1, 28-32 [in Ukrainian].
22. Sarakun, L. P. (2011). Eksplikatsiia poniattia «kultura» v suchasnomu filosofskomu dyskursi [Explication of the concept of "culture" in modern philosophical discourse]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Filosofii [Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Philosophy]*, 539/540, 119-123. Retrieved from <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1705/3/explication.pdf> [in Ukrainian].
23. Khliestova, S. S. (2008). Vychennia stanu problemy formuvannia deontolohichnoi kultury studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Study of the state of the problem of formation of deontological culture of students of higher educational institutions]. In *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Serii № 11. Sotsiolohiia. Sotsialna robota [Scientific journal of the NPU named after M. P. Drahomanov. Series No. 11. Sociology. Social work]*: zb. nauk. pr. (Is. 8, pp. 38-43). Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova. Retrieved from <http://enpui.npu.edu.ua/handle/123456789/3996> [in Ukrainian].
24. Chernykh, V. P. (2016). *Farmatsevychna entsyklopediia [Pharmaceutical encyclopedia]*. Kyiv: MORION [in Ukrainian].
25. Shafranska, T. Yu. (2018). *Formuvannia deontolohichnoi kultury maibutnikh farmatsevtiv v protsesi vyvchennia profesiino-orientovanykh dystsyplin [Formation of deontological culture of future pharmacists in the process of studying professionally oriented disciplines]*. (PhD diss.). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
26. Shepliakova, I. O. (2013). Deontolohichna kultura sotsialnoho pedahoha: do vyznachennia poniattia [Deontological culture of a social pedagogue: to the definition of the concept]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh [Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools]*, 33, 427-432. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_33_72.pdf [in Ukrainian].
27. Iakovets, I. O. (2014). Morfolohichna model kultury [Morphological model of culture]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts]*, 2, 132-136. Retrieved from <http://www.visnik.org/pdf/v2015-02-24-yakovets.pdf> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 02.07.2023